

Arktisen alueen merkitys muuttuvassa geopoliittisessa tilanteessa

Eversti evp. Ossi Kettunen

Arktisen alueen yleispiirteitä

Arktista aluetta ei ole tarkalleen määritelty, vaan sitä voidaan määritellä eri näkökulmista: sotilaallinen, tieteellinen, ilman keskilämpötilaan perustuva alue sekä kansainvälisten sopimusten kautta. Lisäksi sitä voidaan tarkastella alueellisia suuralueina. Tämä monella tavalla toteutuva määrittely antaa mahdollisuuden eri valtioiden taholta asettaa alueen hyödyntämisvaatimuksia. Tästä ehkä parhaiten on tunnistettavissa Kiina, joka on halunnut käsitellä aluetta ”kaikille kuuluvana”. Myös Japani on investoinut huomattavasti alueelle hyödyntääkseen Venäjän kaasuvaroja.

Ohessa on kuva alueesta

Lähde: U.S. Department of State, OES/OPA

Arktinen neuvosto, tärkeä instituutio

Hallinnollisesti alueen asioita käsitellään YK:n lisäksi v 1996 perustetussa Arktisessa neuvostossa, johon kuuluu 8 pysyvää jäsentä ja yli 30 tarkkailijajäsentä. Arktinen neuvosto on instituutiona erittäin tärkeä ja ei-sotilaallisena organisaationa sillä on mahdollisuus käsitellä myös alueen rajoja ja auttaa näin alueen jännitteiden purkamista. Arktinen neuvosto noudattaa kansainvälisen merioikeuden sekä merenkulkua sääteleviä säädöksiä. Sen piirissä työskentelee useita alatyöryhmiä. Tärkeää on myös, että kuudella alkuperäiskansojen edustajalla on pysyvä edustus neuvoston työskentelyssä. Ei sotilaallisena instituutiona neuvostolla on ollut tärkeä rooli alueella ilmenevien alueristiriitojen käsittelyfoorumina. Yleisesti ottaen arktiset rantavaltiot ovat pystyneet sopimaan yksi

toisensa perään merirajansa. Joskus on tarvittu YK:n kansainvälistä tuomioistuinta ja välityselimiä apuun, mutta useimmat merirajat on neuvoteltu suoraan valtioiden kesken.

Venäjän taloudelliset intressit

Venäjän Arktiksella olevat taloudelliset intressit ovat sille valtavan tärkeitä. Sen hiilivetykaupan merkityksestä Venäjän BKT:een on ollut runsaasti eri yhteyksissä tietoja, joten tässä niitä ei toisteta. Mutta myös strategisista alkuaineista Venäjä hallitsee globaaleista markkinoista erittäin suuren osan, joista huomattava osuus tulee juuri arktiselta alueelta. Erityisesti globaalisti tärkeitä metalleja ovat Platina (15,3 %) sekä vedyn valmistuksessa tärkeä Palladium (41,0 %). Lisäksi Siperiassa olevat kultaesiintymät ovat rikkaat, mutta niiden hyödyntäminen on olosuhteista johtuen vaikeaa.

Venäjän sotilaallinen varustautuminen

Varustautumista on ohjannut uhkakuva, jonka mukaan suurimman uhan muodostaa USA, jonka se näkee vaikuttavan strategisiin kohteisiin Pohjoisnavan ylitse sekä osin Alaskan suunnasta. Lisäksi se kokee uhan tulevan Nato-maista Norjan suunnasta ja Itämereltä. Tästä johtuen USA-(Nato)-Kanada muodostavat pohjoisen kokonaisuuden, johon Venäjä vertaa toimintaansa. Venäjä on ryhtynyt palauttamaan kylmän sodan aikaisia tukikohtia uudelleen käyttöön Kuolan-Arkangelin ja Siperian alueella. Se on perustanut uusia sekä kunnostanut kymmenkunta tukikohtaa, joissa kussakin on noin 150–250 miestä, ilma- ja merivalvontatutkia, meritorjuntaohjusyksiköitä, ilmavoimien tukikohta sekä useissa elektronisen sodankäynnin tarvitsemia laitteita.

Kuolan – Arkangelin alueelle ryhmitetty Pohjoisen laivaston aluskalusto käsittää noin puolet Venäjän moderneimmista ja raskaimmista pinta-aluksista ja sukellusveneistä. Ilmavoimista alueelle on varattu myös modernein kalusto ja kunnostetut tukikohdat mahdollistavat koneiden määrän lisäämisen tarvittaessa. Hävittäjätorjunnan lisäksi kalustossa on sukellusveneiden torjuntaan, tiedusteluun ja kaukovaikuttamiseen pystyvää kalustoa. Maavoimien yksiköt on varustettu myös pohjoisen kylmiin olosuhteisiin soveltuvalla varustuksella ja kalustolla.

Venäjän suunnitelmana on estää Naton alusten pääsy Jäämerelle käyttämällä sekä ohjuskalustoa että ulottamalla operaatiot Norjan ja Islannin välisellä merialueella. Tästä käytetään nimitystä Bastion-konsepti. Kokonaisuutena voidaan todeta, että Venäjä on investoinut alueen infrastruktuuriin ja asejärjestelmiin systemaattisesti 2010-luvulta alkaen. Se on ryhmittänyt moderneja asejärjestelmiä ja vahventanut ilmataistelukykyään, joilla se kykenee luomaan nopean ballististen ja risteilyohjusten uhkan USA:ta ja Kanadaa sekä Eurooppaa vastaan. Se voi vahventaa maavoimia alueelle viikko/viikkojen aikaraamissa hyvän rautatieverkostonsa avulla ja sen paikalla olevat joukot on varustettu toimimaan arktisissa olosuhteissa.

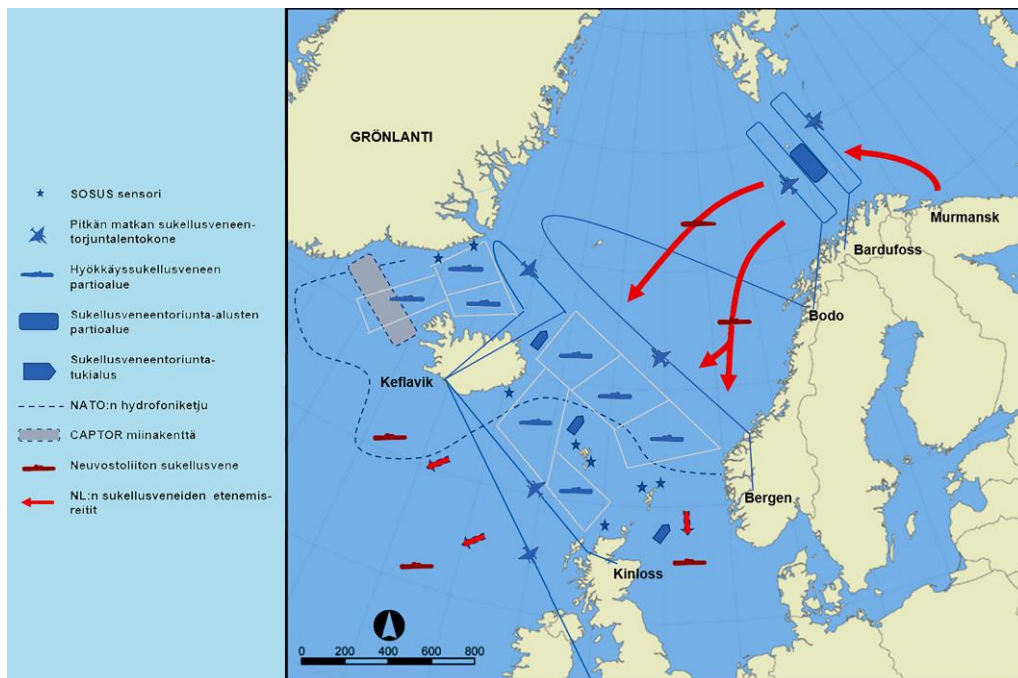
USA - Kanada - Nato arktisella alueella

Kanadan alueella olevat joukot ovat heikot, ilmapuolustuksen tukikohtia on vähän ja puolustus perustuu tutkavalvontaan ja siihen liittyvään ilmapuolustukseen. Jäänmurtaajakalustoa on vähän verrattuna Venäjän laivastoon.

Yhteistä Kanadalle ja Yhdysvalloille on pohjoisten rannikkoalueiden matalat vesialueet sekä infrastruktuurin puuttuminen alueelta. USA:lla ja Kanadalla on voimassa olevat, ajan tasalla olevat kehittämissuunnitelmat alueen infrastruktuurin ja joukkojen kehittämiseksi, mutta suunnitelmien realisoituminen vie aikaa. Veratessa Yhdysvaltoja ja Kanadaa Venäjään voidaan todeta Venäjällä olevan vuosikymmenien etumatkan satamarakenteiden ja muun tarvittavan infrastruktuurin kehittämisessä.

Yhdysvallat perustavat puolustuksensa kehittyneeseen tutkavalvontaverkostoon, siihen liittyvään ohjuspuolustusjärjestelmään ja vastaiskuvalmiuteen. Se on rakentanut ilma- ja maavoimatukikohtia Grönlantiin, Alaskaan ja Beringinsalmen alueelle, mutta joukot ovat lähinnä ilmavalvontaan ja tiedusteluun sopivia. Jotkut tukikohdat soveltuvat myös kaukovaikuttamisen mahdollistavien ilmavoimien tukeutumiseen.

Natolla ei ole ollut omaa arktisen alueen strategiaa, vaan kukin jäsenvaltio on tehnyt strategiansa omista lähtökohdistaan. Naton tärkeänä tehtävänä on estää Venäjän laivaston tunkeutuminen Pohjois-Atlantille. Siinä GIUK-kapeikko on tärkeässä roolissa ja johon Naton operaatiot keskittyvät.

Lähde: Arktisen alueen geopolitiikka 2000-luvulla

Nato on selvästi alivoimainen arktisella alueella. Lisäksi USA on myöntänyt, että se on jäänyt jälkeen Venäjästä ja Kiinasta hypersonisten ohjusten kehittämisessä.

Kiinan rooli arktisella alueella

Kiinan tavoitteena on tieteelliseen ja taloudelliseen toimintaan tukeutuen sitouttaa alueella toimivia valtioita sekä poliittisesti että taloudellisesti. Sen kiinnostus on ollut erityisen vahvaa Islannin ja Grönlannin alueilla. Sotilaallisesti Kiina on ollut mukana avaruusteknologian kehittämisessä mm. Ruotsin kanssa, joka viime aikoina on kuitenkin pysähtynyt. Kiinan merivoimien toiminta on ollut liipunnäytön luonteista sekä Jäämeren että Itämeren alueilla. USA kokee Kiinan toiminnan uhkana. Kiinan mahdolliset merioperaatiot edellyttävät Beringinsalmen läpi kulkua, joka edellyttää joko USA:n tai Venäjän suostumusta.

Pohjoismaiden turvallisuuspolitiikka 2000-luvulla

Kunkin Pohjoismaan puolustusvoimien rakenne on kehitetty kunkin maan strategisen aseman tarpeiden mukaan Suomen maavoimien ollessa ylivoimaisesti suurimmat. Yhteenlaskettuna Pohjoismaiden sodan ajan joukot ovat miesvahvuudeltaan yli 450 000 miestä. Venäjän kehittäessä arktisen alueen tukikohtiaan ja joukkojaan Pohjoismaat ovat reagoineet 2000-luvulla hakeutumalla keskinäiseen yhteistoimintaan ja muodostamalla koalitioita EU:n jäsenmaiden kanssa ja hakeutumalla läheiseen yhteistoimintaan Naton ja erikseen vielä USA:n kanssa. Kehitystä voidaan perustellusti kuvata ”*verkostoituneen puolustuksen*” termillä. Tässä yhteydessä on kuitenkin muistettava, että tämä yhteistoiminta ei ole ollut valtiosopimukseen perustuvaa toimintaa, vaan kukin maa tekee tulevaisuudessakin päätökset sen hetkiseen poliittiseen harkintaansa perustuen sekä mahdollisen tuen määrän että ajoituksen. Tähän Natoon liittymisen tuo uusia näkökulmia, mutta ei poista eri valtioiden kanssa käytävää yhteistoimintaharjoittelun tarvetta.

Venäjän Ukrainaankin tehdyn hyökkäyksen aiheuttamia muutoksia arktiselle alueelle

Sodan geopoliittiset vaikutukset vasta alkavat hahmottua. Muutoksia on jo tapahtunut, kun Arktisen neuvoston kokoukset ovat keskeytyneet. Tilanne vaikuttaa myös Koillisväylään käytön kehittämiseen, joka muutoinkin jo aiemmin eteni vaivalloisesti, koska alueelta puuttui luotettava karttatieto, kansainvälisesti jaettava säätilannetieto sekä alueella vallitsevat ongelmalliset jääolosuhteet. Tähän liittynyt suunnitelma rautatieyhteyden luomiseksi Suomen kautta Eurooppaan on pysähdyksissä.

Venäjän geopolitiikan muutos, vahvan retoriikan kääntyessä sotilaallisiksi operaatioiksi, paljasti Naton pohjoisen ongelman. Venäjän systemaattisesti vahvennama pohjoinen sivusta USA:ta vastaan ja sen muodostama uhka transatlanttisille yhteyksille ei ole ollut ongelma pelkästään Itämeren alueelle ja Baltian maiden puolustuksen järjestämiselle. Myös Naton arktisen alueen joukkojen alivoimaisuus Venäjään nähden sekä Kiinan mahdollinen tulo Jäämerelle saivat Ukrainaan kohdistuneen hyökkäyksen jälkeen vakavan huomion.

Suomi ja Ruotsi muuttivat turvallisuuspolitiikkaansa ja anoivat Naton jäsenyyttä. Suomen, Ruotsin, Norjan, Tanskan ja Islannin sotilaallinen kapasiteetti ja tukikohtaverkosto muodostavat tulevaisuudessa Natolle selkeän pohjoisen pilarin.

Se mahdollistaa sekä arktisen alueen että Itämeren turvallisuusjärjestelyt uudella tavalla ja parantaa Baltian maiden puolustusta. Se edellyttää Natolta kokonaisvaltaista uutta arktista strategiaa. On todennäköistä, että sotilaalliset harjoitukset lisääntyvät pohjoisessa arktisen alueen muodostaessa harvaan asuttuna alueena ja siviililentoliikenteen vähäisyyden vuoksi toiminnalle hyvät mahdollisuudet. Myös arktinen osaaminen tarvitsee harjoittelua, jossa Sodankylän varuskunta saattaa tulla tärkeäksi tukikohtaksi.

Lopuksi

Arktisen alueen jännitteet ovat kasvaneet 2000-luvulla ja noudattaneet globaalien turvallisuuspoliittisten virtausten mukanaan tuomia sotilaallisia toimia. Euroopassa käynnissä olevan sodan vaikutukset ovat heijastuneet myös arktiselle alueelle. Naton kannalta on tärkeää, että Suomi ja Ruotsi puolustavat omaa maataan ja antavat vahvan panoksen Naton pohjoiselle ulottuvuudelle. Se tuo alueelle vakautta ja parantaa Naton mahdollisuuksia toteuttaa perustehtäviä; Pohjois-Atlantin meriyhteyksien ylläpitämistä sekä kunkin jäsenvaltion alueiden puolustamista.

Suomi on astumassa arktisena maana globaalin turvallisuuspolitiikan arkipäivään.

Kirjoitus perustuu eversti evp. Ossi Kettusen toimittamaan kirjaan ”Arktisen alueen geopolitiikka 2000-luvulla”, jonka julkaisijana on Maanpuolustuskorkeakoulu, Sotataidon laitos.

Verkkojulkaisu ISSN2343-5283